

DRUGS

Leesexemplaar

TEUN VOETEN

DRUGS.

**ANTWERPEN
IN DE GREEP
VAN
NEDERLANDSE
SYNDICATEN**

Van Halewyck

© 2020, Teun Voeten en Van Halewyck
Van Halewyck maakt deel uit van Pelckmans uitgevers nv
(www.pelckmansuitgevers.be, Brasschaatsteenweg 308,
2920 Kalmthout, België)

Alle rechten voorbehouden. Niets uit deze uitgave mag worden verveelvoudigd, opgeslagen in een geautomatiseerd gegevensbestand of openbaar gemaakt, op welke wijze ook, zonder de uitdrukkelijke voorafgaande en schriftelijke toestemming van de uitgever, behalve in geval van wettelijke uitzondering. Informatie over kopierechten en de wetgeving met betrekking tot de reproductie vindt u op www.reprobel.be.

All rights reserved. No part of this book may be reproduced, stored or made public by any means whatsoever, whether electronic or mechanical, without prior permission in writing from the publisher.

Omslagontwerp: Wim De Dobbeleer
Zetwerk: www.intertext.be
Foto auteur: Maaïke Engels

D/2020/7104/7
ISBN 978 94 6383 211 3
NUR 740

vanhalewyck.be

[vanhalewyck](https://www.facebook.com/vanhalewyck)

[vanhalewyck](https://twitter.com/vanhalewyck)

[van_halewyck](https://www.instagram.com/van_halewyck)

Inhoud

Voorwoord Bart De Wever	9
Voorwoord Teun Voeten	13
Inleiding	21
1. De lokale historiek van de drugshandel in Antwerpen	25
1.1 Herkomst, oorsprong en achtergrond van Antwerpse drugsgroepen	25
1.2 Evolutie en groeipad van de drugshandel	28
1.3 De clans in Antwerpen nader belicht	37
1.4 Huidige situatie	41
2. De modus operandi van deze 'bedrijfstak'	45
2.1 De groot- en kleinhandel, op lokaal en internationaal niveau	45
2.2 Verhouding tot de Nederlandse tak	60
2.3 Het belang van familiale en etnisch-culturele elementen in de misdaad	62
3. De motieven en achtergrond van de verschillende actoren	67
3.1 Een analyse van de verschillende motivaties bij de verschillende echelons	67
3.2 De rol van de Marokkaanse gemeenschap door de ogen van criminologen en sociologen	85
3.3 Criminaliteit in de Marokkaanse gemeenschap in Antwerpen: macro- en microculturele oorzaken	94
4. De verschillende substanties nader belicht in praktische, toxicologische, sociale, cultuurfilosofische en legale context	103
4.1 Substanties	105
4.1.1 Cannabis	105
4.1.2 Cocaïne	109
4.1.3 Xtc en MDMA	112
4.1.4 GHB	113
4.1.5 Heroïne	116

4.1.6	Amfetamine	117
4.1.7	Crystal meth	118
4.1.8	Lachgas	121
4.1.9	Opioiden	122
4.1.10	Nieuwe psychoactieve stoffen (NPS)	122
4.1.11	Alcohol en tabak	125
4.2	Sociale setting en doeleinden	126
4.3	Enkele cultuurfilosofische bemerkingen	133
4.4	Legalisatie	137
5.	Stemmen uit het veld	141
5.1	Dealers	142
5.1.1	LBK, gedetineerde in gevangenis Begijnenstraat Antwerpen	143
5.1.2	KV, gedetineerde in gevangenis Beveren	146
5.1.3	DH, gedetineerde in gevangenis Antwerpen	149
5.1.4	BAD, voormalig dealer en nu in een verslavingstraject	151
5.1.5	XZ, gedetineerde in gevangenis Antwerpen	154
5.1.6	MO, gedetineerde in gevangenis Antwerpen	157
5.1.7	MF, gedetineerde	158
5.1.8	EK, gedetineerde	160
5.1.9	BB, voormalig dealer	162
5.2	Grote smokkelaars	163
5.2.1	PM, beroepsmokkelaar van sigaretten tot drugs	163
5.2.2	UV, hasjsmokkel op grote schaal	166
5.3	Consumenten	170
5.3.1	TTL, probleemgebruiker cocaïne	170
5.3.2	MB, recreatief gebruiker van xtc en andere substanties	173
5.3.3	MAT, probleemgebruiker cocaïne en andere drugs	175
5.3.4	JJ, probleemgebruiker cannabis, heroïne en cocaïne	179
5.3.5	FFK, pragmatisch cocaïnegebruiker	182
5.3.6	WK, crystal meth en <i>chemsex</i>	184
5.3.7	ERM, polydrugsgebruiker, verslaafd aan GHB	187
5.3.8	MY, sporadisch cokegebruiker	189
5.3.9	EZ, voormalig recreatief polydrugsgebruiker	190
5.3.10	ATB, GHB-verslaafde	191
5.3.11	LCM, crystal meth en <i>chemsex</i>	193
5.4	Resisters	195
5.4.1	AS, scholier in een atheneum	195
5.4.2	SSM, scholiere in het beroepsonderwijs	197
5.4.3	SSO, kunstenaar uit een gezin in een moeilijke omgeving	198
5.5	Leraars	200
5.5.1	AH, docente in het beroepsonderwijs	200
5.5.2	AC, docente in een atheneum	202

5.5	Verslavingsdeskundigen	204
5.5.1	KK, verslaafdenzorg voor cocanisten	204
5.5.2	LL, hulpverlening aan crystalmethverslaafden	206
5.6	Terugkerende patronen	208
6.	De maatschappelijke gevolgen van de lokale drugshandel	223
6.1	Ondermijning in bredere context	223
6.2	Ondermijning nader bekeken: Borgerhout en het Kiel	231
7.	Conclusies en beleidsaanbevelingen	243
7.1	Complexiteit van het probleem	243
7.2	De oorlog tegen drugs	245
7.3	Aanbevelingen	246
	Geraadpleegde bronnen	261
	Noten	279

VOORWOORD

Bart De Wever

Geachte lezer

De geschiedenis van roesmiddelen is lang en complex. Van vroege primaten die miljoenen jaren geleden gefermenteerde vruchten van de grond raapten tot de verering van de Soemerische biergodin Ninkasi in de achttiende eeuw voor onze jaartelling: alcohol is de meest verspreide drug die onze beschaving zich eigen heeft gemaakt. Daarnaast zijn er tal van lokale, diep verankerde roesmiddelen, waarvan het eten van opium en het kauwen van cocabladeren of qat bekende voorbeelden zijn.

Met de industrialisering kende tabak over heel de wereld een enorme popularisering. Tot de schadelijkheid ervan wetenschappelijk ontegensprekelijk aangetoond werd. Roken werd de voorbije decennia dankzij grootse campagnes en wettelijke beperkingen sociaal steeds minder aanvaard. We werden ook gevoeliger voor de vernietigende kracht van alcohol, die in Vlaanderen alleen al honderdduizenden gezinnen treft. Dat zorgde onder andere voor de sterke opkomst van alcoholvrije dranken.

De evolutie van andere roesmiddelen, die anders dan alcohol en tabak historisch en maatschappelijk niet sociaal aanvaard waren, gaat echter volledig de andere kant op. De laatste vijftig jaar is de markt van illegale drugs niet alleen geëxplodeerd, ze is ook geëxplodeerd. Zogenaamd 'natuurlijke drugs' zoals marihuana, heroïne en cocaïne hebben het gezelschap gekregen van een groeiend aantal soorten synthetische drugs. Het gebruik van illegale drugs lijkt in bepaalde milieus bovendien genormaliseerd. Onder de 25- tot 34-jarigen geeft 8,3 procent van de Vlaamse mannen aan recent cocaïne te hebben gebruikt.

Vraag en aanbod gaan hand in hand, en dat is voor illegale drugs niet anders. De jaarlijkse omzet van de Nederlandse markt voor synthetische drugs alleen al werd in 2018 door onderzoekers Tromp en Tops geraamd op 18,9 miljard euro. Groter dan de jaaromzet van bedrijven als Albert Heijn of Philips. En hoewel drugscriminelen functioneren zoals gewone bedrijven – met logistieke ketens, onderaannemers, productielijnen en communicatiestrategieën – zijn hun methodologie en nevenactiviteiten ietwat verschillend. Wie een lijn coke snuift, omdat hij dat nodig meent te hebben in het nachtleven of in zijn professionele bezigheden, maakt zich dus medeplichtig – en ik gebruik dat woord doelbewust in de morele zin – aan de methodologie van drugscriminelen: moord, geweld, afpersing, bedreiging en corruptie. De gebruiker faciliteert er bovendien misdaadfenomenen mee die nauw verwant zijn aan de drugscriminaliteit, zoals wapensmokkel en de seksuele uitbuiting van vrouwen.

De ongelofelijke verdienste van dit boek, dat voortvloeit uit een socio-anthropologische studie die dr. Teun Voeten uitvoerde in opdracht van de stad Antwerpen, is dat het niet alleen de drugswereld op een begrijpelijke wijze contextualiseert. Het boek biedt ook een onthullende, vaak beklijvende en zorgwekkende, maar vooral noodzakelijke inblik in het verhaal van de belangrijkste figuranten in de drugswereld. En dat zijn niet de politici, niet de veiligheidsdiensten, en zelfs niet de zorgverleners; dat zijn de gebruikers en de drugscriminelen zelf.

Teun Voeten analyseert vlijmscherp de destructieve spiraal die het Nederlandse gedoogbeleid sinds de jaren zestig veroorzaakte. Hij haalt zijn brede journalistieke ervaring met de internationale drugswereld aan. Hij deinst er niet voor terug persoonlijke bevindingen en overtuigingen mee te geven. En hij biedt een inzicht in de evolutie in de Antwerpse en bij uitbreiding Vlaamse drugscontext. Want Antwerpen is geen eiland: de drugscriminaliteit treft heel Vlaanderen, wat vooral in de grensstreek voelbaar is. De economische ondermijning die ermee gepaard gaat, is zichtbaar in alle grotere steden.

In zijn typerende gedreven en duidelijke stijl behandelt Teun Voeten daarnaast enkele mythes. Neen, verantwoord drugsgebruik

bestaat niet en is dus ook niet onschuldig. Neen, drugsgeweld is niet zinloos, maar maakt deel uit van een uitgekende strategie. En neen, mensen zijn niet door hun omgeving voorbestemd om drugs-crimineel te worden, maar kunnen kansen grijpen als die aangeboden worden. Dat wordt hen niet altijd makkelijk gemaakt. 'Je werkt voor jezelf, je hebt geen baas, het is leuk en interessant. Het zijn keuzes die je maakt. [Het] geeft je vrijheid en je kunt zelf je dag invullen.' Het is geen opbeurende pr-tekst bij een vacature. Het is de getuigenis van een dealer waarop menig beleidsmaker zich blind zal staren.

Dit boek is daarom niet enkel voor de gewone lezer, maar ook voor de professional zeer waardevol. Het biedt handvaten om de drugswereld beter te begrijpen, om beleid te versterken, en om jonge mensen te tonen dat de georganiseerde misdaad een gif is dat onze samenleving ondermijnt en hen in het bijzonder kansen ontnemt. Want alle verbloemingen ten spijt: voor de overgrote meerderheid leidt de weg van drugsriminaliteit in het beste geval tot een onaangename aanraking met justitie, en in het slechtste geval tot de dood.

Ik hoop daarom van harte dat dit boek een bijdrage kan leveren om jonge mensen op het rechte pad te houden.

Bart De Wever
Burgemeester van Antwerpen

VOORWOORD

Teun Voeten

Nee, België is nog geen gewelddadige narcostaat zoals Colombia in de hoogtijdagen van het Medellinkartel of zoals sommige streken van het huidige Mexico, waar drugskartels de feitelijke machthebbers zijn. Ook is ons land gelukkig het geweld bespaard gebleven dat Nederland heeft getroffen, waar de zogenaamde mocromaffia verantwoordelijk wordt gesteld voor een reeks uiterst gewelddadige liquidaties met kalasjnikovs en zelfs een onthoofding. In september 2019 schoot een huurmoordenaar de Amsterdamse advocaat Derk Wiersum dood voor zijn woning in Amsterdam. Wiersum stond een belangrijke getuige bij in een zaak tegen kopstukken van de zogeheten mocromaffia. De aanslag zond schokgolven door zowel Nederland als België en maakte onherroepelijk duidelijk tot hoe ver de georganiseerde drugsgelateerde misdaad bereid is te gaan.

België mag dan wel vreedzamer zijn dan Nederland, dat ik in een opiniestuk ooit een functionele narcostaat noemde,¹ toch vinden er ook bij ons, en met name in Antwerpen, de laatste jaren zorgwekkende ontwikkelingen plaats die tien jaar geleden nog ondenkbaar waren. In 2017, 2018 en 2019 stapelden de geweldincidenten zich op tot bijna 80 in totaal, zoals aanslagen met granaten, beschietingen en een aantal moorden die volgens de politie drugsgelateerd waren. In augustus 2017 werd een medewerker van de DP World containerterminal, die verantwoordelijk was voor de afhandeling van containers, in de benen geschoten. In 2018 werd een recordhoeveelheid, 50 ton cocaïne, geconfisqueerd. Afgelopen jaar, in 2019, steeg dat zelfs naar 62 ton.

In januari van dat jaar vonden drie mannen de dood door giftige dampen in een illegaal drugslab in het Limburgse Eksel. In februari

werd een Turks-Assyrische drugsbende opgerold, waarvan leden tot in de politiek en de politie waren geïnfiltrerd. In maart 2019 ontploften er 5 granaten in Antwerpen-Noord, waarbij enkele auto's in vlammen opgingen die eigendom waren van personen gekend voor drugsdelicten. In november en december 2019 waren er weer een aantal granaataanslagen en beschietingen in het Antwerpse, enkele grote marihuanaplantages werden opgerold in Vlaams-Brabant en vlak voor Kerstmis 2019 werd in Bilzen een crystalmethlab ontdekt.

Er gaat in feite geen week voorbij of de kranten staan vol met berichten over inbeslagnames, invallen in drugspanden, drugsgerelateerde corruptie, granaataanslagen en schietpartijen. Er zijn dan nog geen bloedige afrekeningen en vergismoorden in de stijl van de Amsterdamse mocrumaffia, maar de situatie in Antwerpen is met recht zorgwekkend te noemen.

Dit boek komt voort uit een onderzoek dat ik heb uitgevoerd in opdracht van de stad Antwerpen. In 2018 en 2019 heb ik de drugsproblematiek vanuit een sociaal-antropologisch perspectief in kaart proberen te brengen. Ik pretendeer niet een encyclopedisch totaalbeeld te geven van een werkelijkheid waarin voortdurend nieuwe ontwikkelingen plaatsvinden. Het is dan ook meer een momentopname, waarbij ik me vooral op vier thema's heb geconcentreerd. Het eerste is de ontstaansgeschiedenis van de drugssector in Antwerpen, ook in relatie met Nederland. Ten tweede heb ik gekeken hoe deze sector functioneert, zowel op kleinschalig plaatselijk als op internationaal niveau. Ten derde heb ik gekeken naar de motivaties van de 'protagonisten', kortom, de mensen die in de drugswereld zitten, met name dealers en consumenten. Ten slotte heb ik gekeken naar de ondermijnende effecten van de drugscriminaliteit, zowel in algemene termen als op lokaal wijkniveau.

De opbouw van dit boek volgt grotendeels deze vier lijnen. Er zijn nog twee extra hoofdstukken: 'Substanties' en 'Stemmen uit het veld'. Er heerst nogal wat verwarring over drugs, met name bij de allernieuwste, synthetische varianten en dus geef ik in het hoofdstuk 'Substanties' meer uitleg over de specifieke soorten drugs en

hun schadelijke effecten. In ‘Stemmen uit het veld’ laat ik gedetineerden, voormalige smokkelaars en consumenten aan het woord, maar ook mensen die de verleidingen van de drugscriminaliteit hebben weerstaan, de zogenaamde *resisters*. Deze stemmen leveren niet alleen materiaal ter illustratie van de stellingen die ik poneer in de andere hoofdstukken, maar geven ook een kwalitatief inzicht in de belevingswereld en perceptie van de actoren, een inzicht en couleur locale die vaak verloren gaan in al te theoretische, kwantitatieve bespiegelingen. Dit is het langste hoofdstuk. Voor de leesbaarheid van het boek, om niet overspoeld te worden door een tsunami aan dramatische levensverhalen, is het voor de lezer wellicht een idee om deze gevallen niet allemaal na elkaar te lezen, maar af en toe even vooruit of juist achteruit te lopen naar dit hoofdstuk.

In het laatste, zevende hoofdstuk presenteer ik nog enkele conclusies en doe ik een aantal beleidsaanbevelingen.

Voor dit onderzoek heb ik verschillende methodes en bronnen gebruikt. Allereerst natuurlijk een zo grondig mogelijke literatuurstudie, waarbij ik heb gekeken naar academische literatuur, journalistieke boeken, officiële onderzoeksrapporten en kranten- en tijdschriftartikelen. Zoals te zien in de bijlage is er al uitstekend veldwerk gedaan door criminologen, antropologen, sociologen, journalisten en andere deskundigen in België en Nederland. Vooral de misdaadverslaggeving is een belangrijke bron van informatie, en niet alleen voor de onderzoeker: veel mensen uit de politie-, bestuurs- en beleidswereld volgen met aandacht de misdaadcolumns van de lokale dagbladen en winnen zelfs advies in bij lokale reporters. Ook heb ik rapmuziek beluisterd en gekeken naar films, sociale media en allerlei YouTubefilmpjes, voornamelijk om de hele subcultuur van het dealen en de eromheen hangende romantiek beter te begrijpen.

Veldwerk is een ander onderdeel van dit onderzoek. De traditionele onderzoeksmethode van de culturele antropologie, participerende observatie, is bij misdaad natuurlijk niet toepasbaar – noch ethisch, noch legaal, noch praktisch – maar het element van waarneming brengt ook veel aan het licht. Ik heb veel in buurten rond-

gelopen, in cafés en op straten rondgehangen, heb nachtclubs en theehuizen, festivals en volksfeesten, moskeeën en sportwedstrijden bezocht en daar ook met veel mensen gesproken. Enkele malen heb ik de politie van Antwerpen begeleid en was ik ter plekke bij arrestaties en huiszoekingen. Ook ben ik bij enkele rechtszaken aanwezig geweest.

Een ander belangrijk deel van dit onderzoek zijn de vele gesprekken en diepte-interviews die ik heb gehad met actoren op alle niveaus. Politie (wijkagenten, DOT, federale politie, drugsrecherche, jeugdpolitie), magistratuur, hulpverlening, buurtwerkers, academici en experts, verslaafden en consumenten, leraars en leerlingen op scholen in Merksem en Kiel, dealers en ten slotte de ervaringsexperts *par excellence*: voormalige dealers die nu gedetineerd zijn in de gevangenissen van Beveren en Antwerpen. Mijn onderzoek heeft zich voornamelijk gericht op Antwerpen, maar ik heb ook in Rotterdam, Amsterdam, Tilburg, Roosendaal, Rucphen en Sint Willebrord met enkele relevante mensen gesproken. Ik geef regelmatig voordrachten over de drugsoorlog in Mexico en ben nu ook verbonden als consultant aan de Taskforce Brabant/Zeeland. Via deze hoek heb ik ook veel onderzoekers, autoriteiten en beleidsmakers van allerlei pluimage ontmoet, met wie ik 'off the record' vaak interessante informele gesprekken heb gevoerd.

Een korte reis naar Marokko was ook deel van het onderzoek. In augustus 2019 heb ik Tanger, Ceuta, Ketama, de Rif en de mondaine badplaats Saïdia bezocht. Ik heb hier het verschijnsel van opzichtige consumptie op stranden en nachtclubs bekeken, de marihuanaplantages in de Rif rondom het stadje Ketama gezien en me de ogen uitgekeken naar de talloze luxevastgoedprojecten aan de kust. Vanzelfsprekend kwam ik ook hier weer allerlei interessante lieden tegen.

Verder put ik voor mijn onderzoek ook veel uit eigen ervaring. Ik groeide op in de jaren zeventig op het Brabantse platteland. Daar zag ik met eigen ogen hoe cannabisgebruik veranderde. Aanvankelijk was het een 'underground'-activiteit van een handjevol 'alternatieve' scholieren op mijn lyceum, die naar duistere cafés in de stad Eindhoven moesten trekken of in het weekend een *plakkie* stuff

kochten bij de huisdealer in het jeugdthunk. Deze min of meer stiekeme bezigheid groeide uiteindelijk uit tot een mainstreamgebeuren, waarbij men in de grote steden struikelde over de coffeeshops – in handen van louche types – waar veel kansarme jongeren zich suf blowden. In de jaren tachtig en negentig heb ik in Antwerpen, Rotterdam, Amsterdam en New York gewoond en zag ik de verharding, de toename van verslaafden op straat en de groei van criminaliteit.

In mijn uitgebreide kennissenkring zaten ook veel mensen uit ‘het milieu’, van eigenaars van coffeeshops tot cocaïnedealers, van gelegenheidssnuivers tot zware gebruikers en verslaafden (zowel van cannabis, cocaïne als heroïne), van wie het met sommigen goed, maar met de meesten ronduit slecht is afgelopen. In 1989 woonde ik een tijd in New York en kreeg als Nederlander de opdracht van het undergroundtijdschrift *High Times* om een artikel te schrijven over de Nederlandse provo’s, die aan de bakermat van de legalisatie stonden. Ik raakte goed bevriend met de ‘antirookmagiër’ Robert Jasper Grootveld, die met lede ogen aanzag hoe de wietcultuur van een kleinschalige vrijetijdsbesteding van enkele hippie-idealisten ontspoorde in een keiharde en commerciële business die door gladde patzers werd gerund.

In 1994 en 1995 verbleef ik vijf maanden in een kolonie van ondergrondse daklozen in New York, de zogenaamde ‘Tunnelmensen’, over wie ik een gelijknamig boek schreef. Daar zag ik met eigen ogen de ontwrichtende effecten van crack-cocaïne, waar een groot deel van de daklozen aan verslaafd was. Crack trok een destructief spoor door de verarmde binnensteden van Amerika, ‘alsof het een chemisch wapen was om die zwarte onderklasse te elimineren.’² Deze bevindingen staan ook aan de basis van mijn opvatting dat men *au fond* de blanke, geprivilegieerde klasse van gebruikers een gebrek aan empathie en solidariteit kan verwijten. Deze groep beweert dat drugs onschuldig zijn omdat zij denken er verantwoordelijk mee om te kunnen gaan. Maar de klappen vallen aan de onderkant van de samenleving, waar de sociaal-economisch zwakkeren zware schade oplopen door zowel gebruik en verkoop van drugs. Ik zette deze mening uiteen in een veelgelezen opiniestuk in de NRC.³

Ook heb ik als reporter, antropoloog en oorlogsfotograaf dertig jaar ervaring in crisis- en oorlogsgebieden, die vaak door sociale kwalen als extreme ongelijkheid, criminaliteit, sociale ontwrichting en drugsgebruik zijn ontwricht. Vanaf 2009 heb ik me op het drugsgeweld in Mexico gericht en daar niet alleen een fotoboek maar ook een Engelstalige PhD-dissertatie en Nederlandstalig publieksboek over geschreven. Alhoewel de context aanzienlijk verschilt – in die mate dat er in België en Nederland geen sprake is van een endemische, alles penetrerende corruptie, een schrijnende ongelijkheid, extreme armoede en extreem geweld – zijn er hier vergelijkbare patronen te ontwaren. In dit opzicht is de internationale drugscriminaliteit een ondergronds monster dat zich overal ter wereld manifesteert, maar afhankelijk van het politiek-economisch klimaat en de sociale context telkens weer in een andere vorm en intensiteit opduikt.

In dit verslag heb ik geprobeerd een zo gedetailleerd mogelijke rapportage te geven van de sociale, economische en culturele context van het drugsgebeuren in Antwerpen. Ik vind het belangrijk om daarbij de couleur locale weer te geven en te proberen de perspectieven en belevingswereld van de deelnemers te begrijpen door ze zelf aan het woord te laten. Dit heet in de sociale wetenschappen de kwalitatieve benadering, in tegenstelling tot de kwantitatieve benadering, waarbij sociale gegevens tot data worden teruggebracht, die dan weer statistisch bewerkt worden. Natuurlijk is goede sociale wetenschap een combinatie van deze twee complementaire methodes, maar ik heb de indruk dat in de criminologie en sociologie de *perpetrators* zelf te weinig aan het woord worden gelaten en over hun hoofden heen abstracte theorieën worden uitgewisseld. Ik deel deze visie met de Mexicaanse politicoloog Karina García-Reyes, die net een zeer interessante studie over *narcos* in Mexico schreef, waarvoor ze 33 mensen uit ‘het vak’ uitgebreid interviewde.⁴

De drugswereld is natuurlijk een discreet universum, waar men moeilijk toegang toe krijgt als onderzoeker. Ik heb wel enkele grote smokkelaars gesproken, maar met name de topfiguren in de macro-

maffia zijn moeilijk benaderbaar. Natuurlijk hebben ze er geen belang bij om hun motivaties en werkwijzes te delen en hun achterdochtige houding is door een recente reeks arrestaties van topfiguren alleen maar groter geworden.

Sommige criminele actoren opereren in de publieke arena, met veel excessief geweld dat de media haalt. In mijn studie over het Mexicaanse drugsgeweld wees ik er al op dat dit geweld niet zinloos is, maar een communicatiestrategie.⁵ Andere actoren werken onder de radar en weten niet alleen uit het nieuws maar, belangrijker voor hen, ook uit handen van justitie te blijven. De daadwerkelijke omzet van de drugsorganisaties is een *dark figure*. Maar met extrapolaties, en met de wetenschap dat de cijfers en inzichten altijd tijdelijke conclusies zijn die voortdurend bijgesteld moeten worden, is het mogelijk toch puzzelstukjes bij elkaar te brengen en een globale indruk te krijgen van het wereldje in Antwerpen. Ontwikkelingen volgen elkaar razendsnel op: in de weken voor dit boek naar de drukker ging waren er veel arrestaties, die telkens weer nieuwe aspecten van het probleem aan het licht brachten. Terwijl ik de laatste proefdruk corrigeer, woedt de coronacrisis in volle hevigheid en die beroert ook de drugswereld danig. Nieuwe ontwikkelingen, zoals de cyberverkoop op het *darkweb*, worden nu pas stilaan in kaart gebracht. Voortdurend onderzoek blijft dus belangrijk, vooral omdat de drugshandel razendsnel evolueert.

Ik heb mijn aanvankelijke onderzoek uitgevoerd voor de stad Antwerpen, meer bepaald de sectie Maatschappelijke Veiligheid, maar ik hoop dat de studie ook een weg vindt naar een breder publiek en alle actoren die bij deze problematiek betrokken zijn. Ik heb dan ook geprobeerd om vakjargon te vermijden en een vlotte schrijfstijl te gebruiken, zonder toegevingen te doen op inhoudelijk vlak. De uitdaging van een wetenschapper is om moeilijke zaken in klare taal uit te leggen. Als journalist heb ik hier gelukkig ook wat ervaring mee.

Ik hoop dat de combinatie van veldwerk, diepte-interviews met betrokkenen en mijn internationale ervaring nieuwe inzichten kan

verschaffen en een bijdrage kan leveren. Een bijdrage, niet alleen aan een beter en dieper begrip van de situatie, maar ook aan een vruchtbaar debat dat uiteindelijk oplossingen kan aanreiken om de drugsproblematiek te verlichten en beheersbaar te maken. Ik wil alle mensen die meegewerkt hebben, alle ervaringsexperts, van academici tot gedetineerden, van magistraten en politiemensen tot verslaafden, bedanken voor hun tijd en vertrouwen. Met name de verslaafden en gedetineerden hebben heel persoonlijke ervaringen met me gedeeld. In enkele gevallen heb ik wat details veranderd om hun privacy te beschermen. Dank ook aan Antwerps journalist Joris van der Aa om wat tipjes van de sluier op te lichten. Verder ben ik ook de stad Antwerpen zeer erkentelijk dat ze mij de kans hebben gegeven dit onderzoek te voeren, wat ik met enorm veel plezier heb gedaan. Mijn bijzondere dank gaat uit naar Kris Renckens en Eline d'Huyvetter, die me tijdens mijn onderzoek op een bijzonder prettige en inspirerende manier hebben begeleid.

Teun Voeten,
Antwerpen,
februari 2020

INLEIDING

Sporadisch gebruik van ‘moderne’ drugs zoals cocaïne, opium en marihuana werd al in de 19de eeuw geregistreerd in Europa, maar pas in de laatste halve eeuw zijn de handel en productie van verdovende middelen sterk toegenomen in de westerse maatschappij. In het begin van de jaren zestig ontdekte de naoorlogse generatie van babyboomers marihuana en nam het gebruik in alternatieve kringen snel toe.

Gaandeweg is het aanvankelijk onschuldige, kleinschalige recreatieve gebruik van marihuana in het hippietijdperk ontaard in een keiharde industrie en grimmige nachtmerrie met een groot-schalige consumptie van en verslaving aan tientallen andere soorten drugs, waarvan sommige uiterst toxische en destructieve substanties, zoals heroïne, cocaïne, lsd, PCP (*angel dust*), crack en speed. Vooral de laatste decennia hebben steeds meer synthetische drugs zoals xtc, GHB, crystal meth, Special K, fentanyl en andere kunstmatige opioïden een opmars gemaakt. Waarbij aangetekend moet worden dat dat de crackcrisis (midden jaren negentig), de crystal meth-epidemie (begin jaren tweeduizend) en de opioïdecrisis (momenteel in volle gang) voornamelijk in de Verenigde Staten van Amerika woedden en nog steeds woeden. In België en topconsumptieland Nederland zijn deze drugs nooit aangeslagen. Waarom is niet duidelijk. Volgens sommigen grijpen mensen door het hardere, kapitalistische klimaat in de VS eerder naar sterkere middelen. Anderen wijzen op de betere voorlichting in Europa en op de verschrikkelijke ervaringen in Amerika, die hier ruim gedeeld worden.

De consumptie van allerlei soorten drugs, van relatief onschuldige tot zwaar verslavende en toxische substanties, is geëxplodeerd. Het is de vraag of dit komt doordat simpelweg het aanbod groter is geworden of dat er iets aan de hand is met een maatschappij die

zichzelf steeds meer moet verdoven, bedwelmen, oppeppen en stimuleren met lichaamsvreemde stoffen. In hoofdstuk 4.3 maak ik cultuurfilosofische bemerkingen hierover, waarbij ik onder meer steun op het gedachtegoed van de Vlaamse psycholoog Paul Verhaeghe.

Handel en productie is een megamiljardenbusiness, die onderdeel is geworden van een georganiseerde internationale criminaliteit die soms onzichtbaar en ondergronds opereert, maar soms ook gewelddadig en openlijk, met Mexico als ultieme nachtmerrie. In België is de situatie natuurlijk niet zo extreem, maar ook hier vinden deze globale ontwikkelingen plaats en heeft de internationale drugsindustrie zich goed ingenesteld, in het bijzonder in Antwerpen. Ook hier is er sprake van een vermenging van onder- en bovenwereld en dan niet alleen in de financiële wereld, maar ook bij de ordediensten.⁶

De situatie in Antwerpen, met zijn enorme internationale haven, kan niet los worden gezien van de situatie in Nederland, dat met Rotterdam ook een belangrijke haven heeft, maar ook al een halve eeuw een bloeiende drugsindustrie. Ook is de drugssituatie in Antwerpen gelinkt aan de Marokkaanse arbeidsmigratie in de jaren zestig en zeventig, waarbij wat toen nog 'gastarbeiders' heetten het lokale product hasj meesmokkelden uit de Rifstreek in hun thuisland. Nederland had een schizofreen drugsbeleid: er mocht wel legaal cannabis verkocht worden in coffeeshops, maar niet legaal geproduceerd. Daardoor ontstond uiteindelijk een bloeiende ondergrondse drugsindustrie, die zich later ook op cocaïne en synthetische drugs ging richten.

De cocaïnehandel is enorm gegroeid: werd in 2000 niet eens één ton in de haven van Antwerpen in beslag genomen, dan werd er in 2019 maar liefst 62 ton in beslag genomen. In hoofdstuk 2.1 geef ik wat meer cijfers. Vangsten van andere drugs en *precursor chemicals* stegen navenant.

Ook de consumptie van cocaïne steeg sterk. Antwerpen en Amsterdam zijn koplopers in Europa. Volgens de documentaire *Urban Jungle* wordt in Amsterdam 4 kilogram cocaïne per dag gesnoven, voor Antwerpen geldt een vergelijkbaar cijfer. Dit komt

neer op een jaarlijkse consumptie van 1,5 ton in elk van de steden, ruwweg 1,5 gram per man per jaar.

Veel consumenten menen dat het zo'n vaart niet loopt en beroepen zich op hun individuele recht op genot, maar in de tussentijd hebben de groeiende productie, handel en consumptie van drugs ingrijpende maatschappelijke gevolgen. Zwart crimineel geld infiltrert de legale sector en de drugshandel verspreidt zich ook naar andere illegale takken; de tak heeft een klasse van ondernemers geschapen, van kleine straatdealers tot grote jongens, voor wie gewoon werk 'voor de dommen en braven' is. Vanzelfsprekend heeft het gebruik van verdovende middelen, zelfs het vaak als onschuldig beschouwde marihuana, schadelijke effecten op de individuele gezondheid. Maar ook andere medische en psychische problemen komen via verslaving, verzorging en criminaliteit uiteindelijk bij de maatschappij terecht, die voor de kosten moet opdraaien.

Naar verwachting zal de drugseconomie blijven groeien. Wereldwijd is er een groeiend aantal mensen dat economisch buiten de boot valt, een klasse van wat etnograaf Terry Williams 'overbodige mensen' noemt, die in de illegale drugshandel kansen zien op sociale en economische mobiliteit. Aan de consumptiekant is er meer maatschappelijke stress, dus meer zelfmedicatie met drugs. Er is ook een groeiende *sense of entitlement*, de om zich heen grijpende mentaliteit dat men het recht heeft op genot en recreatie door middel van drugs. Nietsdoen aan de drugsplaag is geen optie. Aan de ene kant van het spectrum staat legalisatie, dat door sommigen wordt voorgesteld als wondermiddel dat de criminaliteit aanzienlijk zou doen verminderen. Dit wordt door anderen dan weer als naïef beschouwd. Het uitroeien en uitbannen van drugs is een illusie. In het midden van het spectrum ligt decriminalisering en regularisering, wat in feite nu al gebeurt bij cannabis. Gezond verstand zegt dat de enige juiste weg een pragmatische koers is die een middenweg volgt van schadebeperking en beheersing. Ik hoop dat dit onderzoek daar een paar handvaten voor kan bieden.

De lokale historiek van de drugshandel in Antwerpen

1.1 Herkomst, oorsprong en achtergrond van Antwerpse drugsgroepen

Er zijn verschillende spelers actief op de Antwerpse markt, maar vaak wordt er in de media en politiek gesproken over 'de vijf clans'. Dan bedoelt men in feite vier, vijf Marokkaanse families die een grote invloed hebben op de drugsstromen die door de Antwerpse haven gaan. Deze traditionele clans zijn ooit met cannabis begonnen, maar zijn uiteindelijk ook betrokken geraakt in de cocaïnehandel, zowel in de detailhandel als de tussenhandel. Veel leden van deze Marokkaanse groepen opereren soms met veel publiek vertoon, waardoor ze erg voor het voetlicht treden. Dit wordt nog versterkt doordat ze zelf deze rol cultiveren, in rapsongs, maar ook in filmproducties als *Patser*. De uit Amsterdam afkomstige groepen worden gezamenlijk de mocrromaffia genoemd en zijn gekend vanwege hun gebruik van excessief geweld. Ik kom later nog op de 'clans' terug en de problematische definitie hiervan. Ook ga ik dan even in op de zogenaamde mocrromaffia uit Amsterdam en de mocrro-oorlog, die tot heden al bijna veertig dodelijke slachtoffers heeft gekost. De moord op advocaat Derk Wiersum, in september 2019, werd vermeld door de BBC, Al Jazeera en *The New York Times* en gaf de mocrromaffia ook internationale bekendheid.

Er zijn natuurlijk nog meer groepen actief die discreet en achter de schermen opereren en bewust een low profile houden. Dit is een pragmatische strategie, want geweld kost geld, mensen, tijd, energie en *valuable resources* voor elke misdaadgroep. Bovendien trekt het de aandacht van de autoriteiten. Momenteel zijn in Antwerpen Nederlandse groepen, Albanese groepen en de Italiaanse 'Ndrangheta' vertegenwoordigd en zijn er volgens sommigen ook Turkse groeperingen actief. Volgens een Antwerpse politiemann met Turkse achtergrond waren de Turken vooral in de jaren tachtig en negentig actief betrokken bij smokkelnetwerken die in heroïne handelden. Nu heroïne in populariteit is gezakt, is de grote rol van deze groepen ook verdwenen.

Groepen uit het voormalige Oostblok en Rusland werken soms samen en worden gemakshalve het 'Balkankartel' genoemd. Israëliërs zijn ook betrokken bij de drugshandel en Joodse diamantairs faciliteren soms de financiële afwerking. In februari 2019 werd een organisatie van Turks-Assyrische herkomst opgerold: een groep die tot nu toe nauwelijks werd genoemd in de literatuur. Volgens een Belspo-rapport⁷ zijn er ook verdachten gearresteerd die afkomstig zijn uit Chili, Portugal en Tunesië. Anderen spreken van betrokkenheid van Nigeriaanse groepen. Zoals later nog een paar keer wordt opgemerkt, is het belangrijk de rol van Nederland niet te onderschatten. Het overgrote deel van de cocaïne die in de Antwerpse haven aankomt, gaat naar Nederland, om vandaaruit gedistribueerd te worden, ook weer terug naar België. Volgens verschillende bronnen zijn de Antwerpse groepen voornamelijk actief met 'uithalen' – het recupereren van in containers verstopte cocaïne – terwijl het in Nederland gevestigde groepen zijn die de transporten opzetten, financieren en de opbrengsten witwassen.

Hoewel er al aan het einde van de 19de en het begin van de 20ste eeuw drugs werden verhandeld en geconsumeerd in de Lage Landen, ontstond er pas met de flowerpowerbeweging en het hippie-tijdperk in de jaren zestig een groeiende markt voor marihuana en hasj, met name in Nederland. Amsterdam werd de hippiehoofdstad van Europa, waar tot ergernis van de brave burger langharige en

ongewassen hasjrokende hippies op de Dam bivakkeerden, de zogenaamde Damslapers. De toevoerlanden in die tijd waren Afghanistan en Pakistan (Schimmelfafghaan en Citral), de Bekavallei in Libanon (Rode en Gele Libanon), Marokko (Zero Zero) en Mexico (Acapulco Gold). Vaak werd de hasj door hippies in kleine kwantiteiten meegenomen vanuit hun reizen naar het Verre Oosten. Volgens Spapens⁸ is er in feite heel weinig bekend over de kleinschalige hasjtrafiek in de vroege jaren zeventig.

Maar grote entrepreneurs begonnen in die tijd ook een markt te ruiken. De in Antwerpen actieve zakenman Faoud Abbas en zijn Nederlandse kompaan, Johan 'De Hakkelaar' Verhoek, smokkelden tonnen hasj uit Pakistan naar Nederland, België en Engeland. Dit waren de eerste smokkelnetwerken in de Lage Landen, waar Nederlanders, Belgen, Pakistanen en Britten enorme transporten, veelal tonnen, organiseerden en financierden, zoals opgetekend door journalist Chris de Stoop in zijn boek *Ik ben makelaar in hasj*. Legendarisch was Klaas Bruinsma, bijgenaamd 'De Lange', die in zijn glorietijd in de jaren zeventig en tachtig enorme hasjtransporten uit Pakistan regelde. In het hoofdstuk 'Stemmen uit het veld' staat een interview met een kapitein, op wiens boot in die tijd bijna 20 ton hasj werd gesmokkeld.

Marokko is en blijft een belangrijk productieland. 'De Rif en de kief, het is een twee-eenheid', schreef journalist Mulder in 1996. Volgens Van der Veen was in de jaren negentig de cannabisteelt goed voor 20 procent van het bruto nationaal product van Marokko.⁹ Bovenkerk¹⁰ schrijft dat het land zelfs de grootse producent van cannabis wereldwijd is, en Teulings en Van Amerongen¹¹ zeggen dat Marokko in 2018 40 ton hasj produceerde.¹² De UNODC schatte de omzet in 2003 op 12 miljard USD, ruim 260 USD per hoofd van de bevolking.

Belangrijk voor België en Nederland is dat de smokkellijnen Marokko – West Europa kort en makkelijk waren en dat nog steeds zijn. Arbeidsmigranten uit de Rif, de eerste lichte gastarbeiders, namen de hasj en in minder mate marihuana (simpelweg omdat dat meer ruimte vergt) mee terug van hun vakanties in het moederland. Een sportleraar van Marokkaanse oorsprong, nu woonachtig in

Antwerpen, heeft het me heel duidelijk uitgelegd: ‘Al onze vaders namen een paar kilo mee. Vijf of tien blokken. Er was nauwelijks controle. Tegen de Guardia Civil zeiden ze dat het henna was. In de periode van 1960 tot en met 1970 had die generatie vrij spel. Hele straten in Marokkaanse dorpen zijn ermee gefinancierd.’ Volgens de leraar zagen de betrokkenen er ook geen kwaad in: hasj was immers een traditioneel product in de Rif, evenals de consumptie ervan.

Een kapitein van een Nederlandse vrachtboot die in de jaren tachtig veel offshorevaarten maakte langs de noordkust van Afrika, vertelde me hoe eenvoudig het toen ging: ‘We moesten even afmeren vlak bij de kust van Marokko. Dan kwam er een bootje aangevaren, we moesten met de giek dan even een net met een paar honderd kilo aan boord takelen. De hele operatie duurde een paar minuten.’

De traditionele Marokkaanse smokkelwerken, aanvankelijk begonnen om een extraatje bij te verdienen, liggen aan de basis van enkele families die momenteel in het Antwerpse drugsmilieu actief zijn en die nu overgeschakeld zijn op het meer winstgevende product cocaïne. In de media worden vaak drie families genoemd die beter bekend zijn bij hun nogal kneuterig aandoende bijnamen: de Visboeren, de Turtles en de Mixers. In hoofdstuk 1.3 kom ik op deze groepen terug.

1.2 Evolutie en groeipad van de drugshandel

Het is belangrijk om een onderscheid te maken in de evolutie en het groeipad van de drie belangrijkste drugssectoren: de cannabishandel, de handel in cocaïne en de productie en handel van synthetische drugs, met name amfetamine en later MDMA, dat de basis is voor xtc. Deze zijn ook in chronologische volgorde verschenen. Deze drie sectoren zijn natuurlijk met elkaar verweven, toch volgen ze omwille van andere productieprocessen elk hun eigen dynamiek en zijn er verschillende groepen mee verbonden. Veel van de hieronder beschreven ontwikkelingen vonden plaats in Nederland vanaf de jaren zestig, maar hebben uiteindelijk, direct of indirect, middels expansie, integratie of imitatie hun invloed op België.